

SARBAK GÁBOR

Gyöngyösi Gergely, 1472–1531

Correctio correctionis

Decalogus, Krakko, 1532

In medias res: rövidre fogott ünnepi megjegyzésnek¹ tudatosan adtam ilyen rossz címet. Arra szeretném ismét felhívni a figyelmet, hogy Gyöngyösi Gergely nem azonos Gregorius Coelius Pannoniusszal, sem Coelius (Bánffy) Gergellyel, mert életművük egyértelműen elkülöníthető egymástól, és Gyöngyösi halálának *terminus ante quemje* meghatározható. Kezdjük az elején. Születési évét, 1472-t maga Gyöngyösi adja meg a *Vitae fratrum*-ban: „In illo autem tempore ego frater Gregorius Gengyesinus puer eram duorum annorum.”² A szövegben a kronológiai fogódzót az ugyanabban a bekezdésben korábban említett, Mátyás király 1474 őszi, sziléziai harcaira való utalás jelenti.³ A szöveggörnyezetből tehát könnyen megállapítható, hogy Gyöngyösi Gergely (legyünk óvatosak: a legnagyobb valószínűséggel) 1472-ben látta meg a napvilágot, és mint majd látjuk: Gyöngyösön.⁴

Gyöngyösinek rendje névadó szentjéről, Remete Szent Pálról *Decalogus* címen Rómában írott műve először ott is jelent meg 1516-ban, majd másodjára Krakko-ban 1532-ben.⁵ Ez utóbbiban 1531. december 2-án kelt előszó (*epistola preliminaris*) is található, amelyben azt olvassuk, hogy „felicis recordationis reverendus pater frater Gregorius de Gyengyes ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. condam prior generalis”. A korábbi *correctiót* az jelentette, hogy az 1532-es évszámot kezdtem el mindenütt feltüntetni az 1532. évi krakkói megjelenés miatt. A *correctio correctionis* lényege pedig az, hogy Gyöngyösi a pontos idő-megjelöléssel ellátott *epistola preliminaris* szerint legkésőbb 1531. december 2. előtt,

1 A dolgozat az OTKA T 72105. számú támogatásával készült. Köszönöm P. Vásárhelyi Judit segítségét.

2 GYÖNGYÖSI Gregorius, *Vitae fratrum Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae*, ed. Franciscus L. HERVAY, Bp., 1988 (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum, series nova, XI), 124.

3 „Rex Mathias cum exercitibus suis invasit et spoliavit regni Poloniae magnam partem.” GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum...*, i. m., 124.

4 Vö. e dolgozat Függelékben az *In operis commendationem epigramma* hatodik sorával: „Gyengyes ab oppido prognatus Gregorius”.

5 GREGORIUS DE GYENGYES, *Decalogus de beato Paulo primo heremita comportatus per* – –. Excussum Cracoviae, per Florianum Unglerium, 1532. Vö. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 1601 előtti nyomtatványainak katalógusa* (BCB Cat.), kiad. KLINDA Mária, Bp., 2001, 252.

59 éves korában meghalt. Ez az adat annak köszönhető, hogy röviddel ezelőtt jelent meg egy Lengyelországban őrzött *teljes* példány facsimile kiadása, amelyből kiderül, hogy az ajánlás keletkezve van.⁶ Míg az általam használt példány, amelyet ma a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban őriznek, és amire korábbi *correctió*mat alapoztam, csonka: hiányzik a prólógus vége és Szent Jeromos Remete Szent Pál *Vitájának* az eleje!⁷

Még 1989-ben látott napvilágot az Ünnepelet közreműködésével készült nagyon hasznos és hiánypótló összeállítás a régi magyarországi szerzőkről.⁸ Jónéhány pálost illetően ez volt az első támpontom.⁹ Gyöngyösi Gergelyről, Gregorius Coelius Pannoniusról és Hadnagy Bálintról pedig az első félrevezetőm. És ezért hálás vagyok, mert a szakirodalom kettős vonulatára felhívta a figyelmemet. Mindnyájunk öröme a munka átdolgozott és jelentősen kibővített anyaggal, az időközben elért eredményekkel jórészt kiegészítve 2008-ban látott napvilágot.¹⁰

Kezdjük Hadnagy Bálinttal nagyon röviden: *Vita divi Pauli* címen idézett, különféle szövegeket tartalmazó kiadványának – minden jel szerint – 1507-ben kellett volna megjelenni, de ismereteink szerint csak 1511-ben hagyta el a sajtót Vencében.¹¹ Hadnagyról többek között még azt lehet tudni, hogy 1532 és 1536 között a rend általános perjele volt, s egy pálos formulárium létrejötté is kapcsolatba hozható vele.¹²

Nunc ad rem redeamus: a *Régi Magyarországi Szerzők* című kiadvány 1989-ben az akkori szakirodalom alapján nagyon helyesen járt el, amikor Coelius Gregoriusról (56.) és Bánffy Gergelyről (20.) is Gyöngyösi Gergelyhez utalta a kutatót. Tehát van két „fedőnevünk” az egyetlen Gyöngyösi Gergelyre, aki a közölt adatok sze-

6 A példány a kőrnicki könyvtárban, *Cim. O. 40.* jelzet alatt lelhető fel: GREGORIUS DE GYENGYES, *Decalogus de beato Paulo primo heremita...* Reprint der Originalausgabe von 1532, Hrsg. von Stanislaw ŚWIDZIŃSKI, Coesfeld, Verlag Barmherziger Bund, 2008 (Archivum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae, 2, Fontes, 9).

7 A budapesti példány a XVIII. században még a czestochowai Szent Borbála pálos kolostor noviciátusának tulajdonában volt. További sorsa – míg a Könyvtár Ballagítól meg nem vásárolta 1930-ban – ismeretlen. *A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár...*, i. m., 252; BALLAGI Aladár, *Buda és Pest a világirodalomban: 1473–1711*, I, Bp., 1925, 202–203.

8 *Régi Magyarországi Szerzők*, készült az OSZK Régi Magyarországi Nyomtatványok Szerkesztőségében, összeáll. SZABÓ Géza közreműködésével PINTÉR Gábor, lektorálta és bev. BORSA Gedeon, Bp., OSZK, 1989.

9 Például: Alexovics Vazul, Csanádi Albert, Csúzy Zsigmond, Orosz Ferenc, Verseghy Ferenc, Virág Benedek.

10 WIX Györgyné, *Régi Magyarországi Szerzők (RMSz)*, I. *A kezdetektől 1700-ig*, szerk. és befejezte P. VÁSÁRHELYI Judit, Bp., OSzK, 2008.

11 Vö. RMK III, Pótlások, 7325.

12 *Régi Magyarországi Szerzők...*, 1989, i. m., 135; RMSz, 2008, i. m., 321; SARBAK Gábor, *Miracula Sancti Pauli Primi Heremite: Hadnagy Bálint pálos rendi kézikönyve, 1511*, Debrecen, 2003 (AGATHA XIII, Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Klasszika-filológiai tanszék).

rint 1472 és 1545 között élt és pálos *provinciális* volt, bár ez utóbbi nyilván elírás a *generális* helyett (132.). Öröndetes, hogy az új RMSz már helyesen közli, hogy Gyöngyösi feltehetően Gyöngyösön született és 1532 előtt meghalt.¹³

Tarnai Andor 1984-ben megjelent nagyhatású és sok ösztönzést adó könyvében a pálosokról értekezve Mályusz Elemér¹⁴ nyomán felsorolja Gyöngyösi munkáit is.¹⁵ Római perjelisége idejére (1513–1520) esik az *Epitome* (1514 körül), a *Decalogus* (1516), a *Directorium* és a *Declarationes constitutionum* (legkésőbb 1520-ban); magyarországi keletkezésű a *Vitae fratrum* című rendtörténet és az ehhez oklevélkivonatokat tartalmazó segédlet, az *Inventarium*. Tarnai,¹⁶ miként Mályusz¹⁷ is, a *Decalogus*-nak csak a krakkói, 1532-es kiadásáról tudott, példányt azonban egyikük sem látott.

„További művei”-ként¹⁸ Tarnai a következőket sorolja föl: *Annotationes in regulam divi Augustini episcopi, hungarico sermone luculentissime donatam, in gratiam fratrum eremitarum ordinis Sancti Pauli primi eremite*, Velencében 1537-ben jelent meg először,¹⁹ egyetlen példánya a XVII. század dereka óta Csíksomlyón (Csíki Székely Múzeum) található.²⁰ A Szent Ágostonnak tulajdonított regula latin szövegét követi a magyar fordítása és a latinul szerzett magyarázatok, majd a szerzetesi fogadalom szövege fölötti elmélkedés, a fogadalom pedig magyarul is olvasható. A pálos rend általános perjelének, Pesti Gáspárnak szóló ajánlás 1537. március 12-én, Velencében kelt. Az összeállítás kedveltségét mutatja, hogy a XVII. és a XVIII. században többször is kiadták. A Szent János Apokalipszisének magyarázó *Collectanea in sacram Apocalypsin divi Ioannis apostoli et evangelistae* (Velence, 1547) című latin nyelvű mű elsősorban a teológiában jártas szerzetestársaknak szól.²¹ Az *Énekek éneké-*

13 RMSz, 2008, i. m., 313; Szinnyei nyomán új elemként jelentkezik ebben a tételben, hogy Gyöngyösi „a (buda)szentlőrinci főmonostor tagja, majd kormányzója: 1528–1532?” lett volna. Vö. SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, Bp., 1896, IV, 49.

14 MÁLYUSZ Elemér, *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*, Bp., Akadémiai, 1971, 262.

15 TARNAI Andor, „A magyar nyelvet írni kezdik”: Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon, Bp., Akadémiai, 1984 (Irodalomtudomány és Kritika), 19, (280. jegyzet). A Névmutató (336.) Gregorius Coelius Pannoniustól Gyöngyösihez irányítja az olvasót.

16 Vö. TARNAI, i. m., 19.

17 Vö. MÁLYUSZ, i. m., 262 (35. jegyzet).

18 TARNAI, i. m., 19 (280. jegyzet).

19 Vö. RMK III, 320; MUCKENHAUPT Erzsébet, *A Csíki Székely Múzeum „Régi Magyar Könyvtár”-a, 1498–1710*. Katalógus (CsSzM RMK-Kat), Csíkszereda, 2009, 66 (14. sz.).

20 DÉZSI Lajos, *Szent Ágoston Reguláinak magyar fordítása Coelius (Bánffy) Gergelytől 1537-ből*, Bp., 1900 (Értekezések a Nyelv- és Széptudományok köréből, XVII. 6. sz.); *Gregorius Coelius Pannonius: Annotationes in Regulam Divi Augustini episcopi, Hungarico sermone luculentissime donatam, in gratiam fratrum eremitarum ordinis sancti Pauli primi eremite. Venetiis 1537*, kiad. SARBÁK Gábor, Csíkszereda, Státus, 2001 (A Csíksomlyói Ferences Kolostor Kincsei, 2), V–XXXII.

21 RMK III, 372; Példánya volt ebből Josephus Macariusnak (1563) [Bódog Józsa], vö. *Erdélyi könyvesházak*, III. 1563–1757: *A Bethlen család és környezete; Az Apafi család és környezete; A Teleki*

hez fűzött magyarázatok *Commentaria in Cantica Cantorum* címen Bécsben, 1681-ben jelentek csak meg.²²

Hervay Ferenc Gyöngyösi Gergely *Vitae fratrum* című műve kiadásának előszavában e „további műveket” szintén szerzőnknek, tehát Gyöngyösinek tulajdonítja, bár megállapítja, hogy életének folyásáról az *Inventarium* és a *Vitae fratrum* nagyobb részének megszerkesztése, vagyis az 1520-as évek dereka után keveset tudunk. Gyöngyösi római kiadványainak témáját összehasonlítva az 1537-ben Velencében kiadott *Annotationesszel* kétségtelennek („besteht kein Zweifel”) látja a két szerző azonosságát.²³ Hervay helyes kritikai érzékkel minősítette tévedésnek Dézsi Lajosnak dolgozat formájában 1900-ban előadott feltevését, amit pedig Kisbán átvett,²⁴ hogy szoros kapcsolat lenne Gregorius Coelius Pannonius és a Bánffy család között.²⁵ Ez a megállapítás sajnos nem ment át a köztudatba.²⁶

Gyöngyösi Gergely és Gregorius Coelius Pannonius „azonosítása” sokáig csábító volt,²⁷ hiszen mindketten Rómában a Santo Stefano Rotondo melletti pálos kolostort igazgatták perjelként (1513–1520; 1537–1552); írásaik témaválasztásában és műveltségükben könnyen lehetett hasonlóságot felfedezni. A Pannonius jelzőnek csak Magyarországtól távol volt értelme: ez is ráillett mindkét pálosra.

Gregorius Coelius Pannonius életéről biztosan csak annyi tudható a Collegium Germanicum et Hungaricum levéltárában őrzött írásos források alapján, hogy 1537-től egészen haláláig, 1552-ig a római Santo Stefano Rotondo melletti pálos kolostor gondos perjele volt.²⁸

család és környezete; Vegyes források, kiad. MONOK István, NÉMETH Noémi, VARGA András, Szeged, 1994, 212.

22 RMK III, 3092; Magyarországon jól ismerték a művet, például: BITSKEY István, *Androvics Miklós egri könyvtára 1777-ban*, MKsz, 90(1974), 328; VÁSÁRHELYI Judit, *A győri Székesegyházi Könyvtár possessorai II–III*, MKsz, 96(1980), 263.

23 GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum...*, i. m., 13.

24 KISBÁN Emil, *A magyar pálosrend története*, II, Bp., 1940, 336.

25 Dézsi Lajos a regula latin és magyar szövegét a latin kommentárok nélkül közli, vö. DÉZSI, 1900, i. m.

26 Vö. GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum...*, i. m.; HERVAY, *Einleitung...*, 17.

27 A „csábítás” megszűnt: RMŰ, 2008, i. m., 313 és 145. A „Gregorius Coelius és Bánffy” azonosítás is ellehetetlenül, ha tudjuk, hogy Gregorius Coelius 1552-ig volt hivatalban, a verőcei főispán fia pedig 1545-ben meghalt. *Uo.*, 145.

28 A tárgy alapos feldolgozására vö. Lorenz WEINRICH, *Das ungarische Paulinerkloster Santo Stefano Rotondo in Rom (1404–1579)*, Berlin, Duncker & Humblot, 1998 (Berliner Historische Studien, 30, Ordensstudien, XII), 280–324; Uő, *Hungarici monasterii ordinis sancti Pauli primi heremitaie de Urbe Roma instrumenta et priorum registra*, Budapest – Roma, 1999 (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes, 2); Uő, *Der Pönitentiar Valentin und die Paulinermonche in Santo Stefano Rotondo = Santo Stefano Rotondo in Roma: Archeologia, storia dell'arte, restauro*, Atti del convegno internazionale Roma 10–13 ottobre 1996, Hg. Hugo BRANDENBURG, József PÁL, Wiesbaden, Reichert, 2000, 189–198.

A nemzetközi irodalom Gyöngyösi felől nyilván az Aug. Potthast²⁹ által elindított, mára klasszikusnak mondható repertórium nyomán is tájékozódhat: most már tudjuk, hogy félretájékozódik, de ha Lorenz Weinrich főntebb idézett könyveit³⁰ előveszi, akkor rábukkan a helyes irányba vezető nyomra. Vagyis: Gyöngyösi Gergely 1472-ben született Gyöngyösön és legkésőbb 1531-ben meghalt.

Függelék

A *Decalogus* 1532. évi kiadásának címét, tartalomjegyzékét, prózai és verses ajánlásait teljes terjedelmében közöljük, ezek az Ar–Ar levélen találhatóak. Az átírásban az egyszerű betűtévesztéseket javítottam (bár a „nanque” alakot meghagytam), az *u* és *v* betűket a mai gyakorlat szerint egységesítettem, az *ij*-t *ii*-nek írtam át, a kerek zárójeleket megtartottam, az egybefüggő szöveget bekezdésekre tördeltem és megfelelő központoszással láttam el. A közvetlenül Gyöngyösire vonatkozó részeket kurziváltam.

Decalogus de beato Paulo primo heremita comportatus per reverendum patrem fratrem Gregorium de Gyengyes³¹ protunc priorem sancti Stephani rotundi in Urbe cum annotationibus in margine adiectis.

Ad lectorem

Obitus et vite primi Pauli heremite
Ut scias breviter, hec inspicere metra soles ter.
Anno centeno et septuagesimo trino
Post incarnatum Christum de virgine natum
Thebaide genitus Paulus heremicola primus.
Hic sextumdecimum cum pervenisset ad annum,
Mundum reliquit, heremi secreta petivit.
Cui terdenis cum septem insuper annis
Palma dedit victum corporis pariter et amictum,
Celitus hic manna pastus annis sexaginta
Domino mittente cottidie corvo ferente.
Post hoc ducentos octuaginta sex quoque annos

29 *Repertorium fontium historiae mediæ ævi primum ab Augusto POTTHAST digestum... V. Fontes*, Romae, 1984, Gyöngyösiről a 365–366. lapon: „Gyöngyösi, Gergely seu Gregorius de Gyöngyös seu Gyengyesinus seu Coelius Pannonius”. A *Decalogus*nak itt csak az első kiadása szerepel.

30 Vö. 28. jegyzet.

31 A *gy* betűs írásmód itt már következetesen érvényesül, szemben a korábbi évek nyomtatványainak összevisszaságával.

Patris eterni Filii de Virgine nati,
Anno centeno decimoque vite sue trino
Paulus de mundo choro septus letabundo
Civium sanctorum abiit ad regna polorum.

Contenta in hoc libello

– Epistola preliminaris ad reverendum patrem fratrem Stanislaum³² ordinis fratrum eremitarum sancti Pauli primi heremite in Regno Polonie, provincialem dignissimum

– Epigramma commendativum auctoris et operis

– Vita sancti Pauli primi heremite a beato Iheronimo ex relatu sancti Anthonii magni conscripta et in lucem edita

– Miracula ex multis pauca meritis beatissimi Pauli primi heremite ad sacras reliquias eiusdem et alias facta³³

Epistola preliminaris

Reverendo et religioso patri fratri Stanislao ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite regulam sancti Augustini episcopi professorum in Regno inclito Polonie existenti provinciali dignissimo frater Blasius³⁴ reverendi patris fratris Gaspari³⁵ etc. visitoris specialis, eorundem fratrum collega salutem dicit et orationes, ac seipsum commendat.

Reverende Pater, priorum temporum venerabiles patres memoria digni tam sedule, tamquam liberaliter propalare proximis conabantur exhortationis verbum

32 Szaniszló, a lengyel pálos provincia tartományi perjele, azaz vezetője.

33 A mirákulum-irodalomban is szinte kötelező toposz, hogy nem lehet az összes megtörtént esetet hiánytalanul felsorolni, csak válogatást lehet belőlük készíteni. Már Hadnagy Bálint is ezt a gondolatot fogalmazta meg a budaszentlőrinci mirákulumokhoz írt prológusában: „hec miracula de infinitis, ut ita loquar, pauca, que Dominus est dignatus ostendere meritis sanctissimi confessoris sui Pauli primi heremite...” SARBAK, *Miracula Sancti Pauli...*, i. m., 58.

34 Balázs pálos szerzetes 1536-ban Krakkóban, majd másodjára 1542-ben ugyanott megjelentetett könyvét (*Salutares pareneses de epistolis et evangelis per annum occurrentibus*, RMK III, 315 és 339; *RM.Sz.*, 2008, i. m., 100) Pesti Gáspárnak („vicario in Transsilvania”) ajánlotta. Az egyszerűnek tűnő *collega* megnevezés nem zárja ki, hogy ő lehetett az általános perjel kísérője (socius) a vizitációs utakon.

35 Pesti Gáspár 1522-ben *vicarius generalis* volt Budaszentlőrincen (vö. GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum...*, i. m., 186.) könyveit Florianus Ungler nyomtatta ki Krakkóban: *Sermones exhortatorii ad viros sacre religionis decore ornatos...*, 1531 (RMK III, 291), *Compendium directorii in visitatione fratrum...*, 1532 (RMK III, 300), *Nova gratia continens singulis annis quinque diebus maioris hebdomade*, 1532, vö. *Rola Krakowskich drukarzy w kulturze węgierskiej: Die Rolle des Krakauer Druckwesens in der ungarischen Kultur: A krakkói nyomdászat szerepe a magyar művelődésben*, bev. V. ECSÉDY Judit, bibl. P. VÁSÁRHELYI Judit, DÖRNYEI Sándor, KERTÉSZ Balázs, Bp., 2000, 144 (II, 48–49, 52–54); KISBÁN, i. m., 336.

per exemplorum directiones per librorum volumina,³⁶ que illis Dominus in archano pectoris revellare dignabatur, ne absconditi talenti rei tenerentur.³⁷ Querebant nempe non suam, sed Domini gloriam et proximorum lucra, hoc solum contenti stipendio, que Dominus laudabilis appareret, questum enim suum divinam gloriam esse censebant, et fratrum profectum proprium arbitrantes, uti de suo, sic de alieno letabantur bono. O, vera charitas, que sua non facit sua, quos nanque replet, non que sua, sed que aliorum sunt, concupiscere facit, hoc, qui accensi sunt sancto zelo sepe Altissimo vota fundentes, impetrare conantur, quatinus per ipsorum instrumentum laudabilis idem Dominus apparere dignetur. Quorum pia desideria omnipotens ex alto prospectans optato dignos efficit voto.

Nihil etenim utilius, nihil rectius, quam Dei gloria et proximorum salus concupisci potest, hoc irradiatus lumine, hoc sancto et suavi perfusus odore, *felicis recordationis reverendus pater frater Gregorius de Gyengyes ordinis fratrum heremitarum sancti Pauli primi heremite etc. condam prior generalis* summopere curavit preteritorum patrum imitare vestigia, et eodem zelo honoris Dei laudisque conditoris atque simili emulatione fraterne charitatis accensus, acceptum a Deo talentum occultare noluit, neque passus est habere solus, quod multis prodesse poterat. Itaque ipsorum provocatus exemplo *comportavit et ipse sermones decem perbreves, enconium sancti Pauli primi heremite, fratrum heremitarum gloriosissimi patriarche et ducis inclitissimi continentes*. Qui, si considerantur cum his, si quos longos ac prolixos, quidam ex neutericis ediderunt, longe succosiores invenientur. Nempe non in illis supervacanea verba, non digressiones indecentes invenire est, sed quicquid dicitur, succo minime caret, habet quin potius in recessu aliquid, quod diligenter pensitanti tandem colliquescit, quippe qui sunt sumarum pondere et dicentis auctoritate undequaue conspicui, in quibus admonentur fratres heremite ad perseverantiam bonorum operum, ad servandam paupertatem sanctam, castitatem et obedientiam, atque ad omnes bonas animi affectiones exemplo gloriosissimi Pauli primi heremite etc. cohortantur.

Igitur, reverende pater, tu *hos sermones a prefato reverendo patre fratre Gregorio, viro doctissimo elegantissime comportatos* cum vita sancti Pauli primi heremite a beato Iheronymo conscripta et aliquibus miraculis annotationibusque in margine per me adiectis³⁸, et ob id magis per viros (te etenim in nuncupando libello preterire omnino non fuit consilium) accipe hilari animo, quibus nihil hac tempestate preciosius (presertim heremitarum primati) donari poterat, quos perlege, letaberis,

36 Ezekből több elveszett, de Szombathelyi Tamás *Exhortatorium* című műve a budapesti Egyetemi Könyvtár 114. sz. latin kódexében fennmaradt.

37 Ez is toposz, vö. GYÖNGYÖSI, *Vitae fratrum...*, Prologus, i. m., 33–34.

38 Azaz neki köszönhetőek a marginális megjegyzések, amelyek többletként jelentkeznek az 1516-os kiadvánnyal szemben. Ezekben az éppen tárgyalt témát emeli ki vagy a szövegben említett hivatkozásokat vetíti ki egyszerűen a margóra, de nem ad lényeges segítséget a locusok meghatározásában.

neque oleum dices, neque operam te perdidisse, fateberisque id opusculum non esse ex numero illorum, que attingere nullum opere precium sit.

Vale fratrum Paulinorum³⁹ in Regno Polonie degentium decus et ornamentum atque (post Deum) unica spes et gregem tibi commissum auctoritate, vita, doctrina et bono exemplo pasce ac moderare.

Ex Vielki MŃyn,⁴⁰ iij Nonas Decembris, anno gratie 1531.

In operis commendationem epigramma

Quisquis te Christo viciorum labe relictā
Addixti: et vita celibe qui frueris.
Ecce tibi recte vivendi dogmata tradit:
*Maxima qui fratrum gloria Paulinorum.*⁴¹
Pater reverendus: Hunorum generosa propago:
*Gyengyes ab oppido prognatus Gregorius.*⁴²
Gentis qui patrie: fuit summum decus ipse sue:
Acre cui sophie: dederat Deus donum.
Perlege: nec pigeat voluisse subinde libellum:
Quo reddi poteris doctior et melior.
Illum etiam: qui te tanta beat utilitate:
Opta perpetuos felicitari dies.

39 Ez az általam ismert legkorábbi adat a pálosok *Paulini* elnevezésére. Balázs, pálos szerzetes 1536-ban, könyve ajánlásában már „frater Blasius eremita Paulinus”-nak nevezi magát és „monasteria fratrum eremitarum Paulinorum”-ról beszél (Av levél), vö. 34. jegyzet. A magyar *pálos* alak először 1883-ban bukkan fel, vö. *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*, főszerk. BENKŐ Loránd, Bp., 1976, III,74.

40 A lengyel helymeghatározás jelentése: ’nagy malom’.

41 Vö. 39. jegyzet.

42 Vö. 4. jegyzet.